

ACTIVITATEA SOCIALISTĂ A PICTORULUI AUREL POPP (1879—1960)

de

RODICA MEDELEȚ

Pictorul Aurel Popp a apărut în viața artistică a Transilvaniei într-un moment de mari frământări social-politice la care a luat efectiv parte. La începutul carierei sale urmează căile bine cunoscute ale piesajului, la fel ca majoritatea pictorilor din nordul Transilvaniei. Peisajul nu-l va acapara însă în întregime ; deși de formație academică (absolvise Școala superioară de desen și caligrafie din Budapesta), Aurel Popp va fi preocupat în permanență de viața și soarta celor oprimați, pe care le va transpune în repetate rânduri pe pânzele sale.

Ne sînt cunoscute din prima perioadă a activității sale — desfășurată în anii ce au premers declanșarea primului război mondial —, lucrări cum ar fi „Cusătoreasă“, „Proletarul“, „Muncitori într-o mină de sare“ și altele, care vor fi constituit în anul 1913 nucleul primei și singurei expoziții personale pe care și-a organizat-o artistul în timpul vieții. Majoritatea pînzelor expuse în acel an, exprimau compasiunea pentru viața sărăcimii, dar rămîneau ancorate în liniștitul liman al contemplării ilustrative. S-ar părea că în anii aceștia, artistul exersează și face repetiții în vederea abordării unor teme sociale profunde pe care le sesizează încă nelămurit în atmosfera vremii.

Primul război mondial este cel care determină, prin ororile și servituțiile sale, cristalizarea concepțiilor socialiste ale pictorului. Valul revoluționar declanșat în întreaga Europă, la sfîrșitul anilor de război sub imboldul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în condițiile crizei acute prin care trecea sistemul imperialist mondial, evenimentele revoluționare ce vor avea loc în țara noastră și în țările vecine își găsesc un ecou profund în creațiile artistului, el însuși participant activ la evenimentele revoluționare din acea vreme. Amintirile anilor de război sînt punctul de plecare în realizarea unui vast ciclu de lucrări ce s-au constituit treptat într-o istorie pictată a acelor ani filtrată prin sensibilitatea personală a lui Aurel Popp. Eroul ciclului este de fapt omul frustat de voință, angrenat într-un sistem ce-i este ostil, simțind planînd de-asupra capului spectrul unei morți absurde. „Ostaș mort“, „Atacul“, „Tranșee“, „Cine-l știe“, sau „Noul Crist“ — care apare, cîteodată și sub titlul de „Eroul necunoscut“, sînt lucrări mai importante din cadrul ciclului în care pot fi sesizate deja tendințele spre alegorie și simbolic ce se vor manifesta puternic în creația lui Aurel Popp din perioada interbelică. Ultima dintre pânzele amintite, care de altfel este și cea mai izbutită, reprezintă un tînăr mort căzut pe o

rețea de sîrmă ghimpată, proiectat pe aureola palidă a unui disc crepuscular realizat în armonii cromatice deschise.

Trista experiență a războiului determină modificări și în concepțiile artistului care depășește stadiul melancolicelor meditații pasive și al năzuințelor vag mistice, vag mesianice, de a depăși suferința prin iubire, suferind schimbări structurale ce se vor reflecta în atitudinile publice și în acțiunile la care va lua parte. Dintr-un memoriu de activitate al artistului aflăm date despre începuturile activității sale revoluționare : „Odată cu demobilizarea, am ajuns în mișcarea revoluționară. Din noiembrie 1918 pînă în septembrie 1919 nu m-am ocupat cu altceva decît cu politica socialist militantă. Am fost ales la începutul anului 1919, deputat în parlamentul sovietic din Budapesta. . . . tot în acest timp am fost și președintele sindicatului profesorilor de desen.“¹

Odată cu înfrîngerea revoluției socialiste din Ungaria, A. Popp este arestat (la 20 august). Izbutește să evadeze și petrece cîtăva vreme la Viena și în Cehoslovacia. Reîntors la Satu Mare este arestat și deținut vreme de doi ani cu scurte întreruperi. De-abia în 1921 este eliberat definitiv la cererea poetului ardelean O. Goga.

Pînzele sale din această perioadă oglindesc două linii dominante : pe de o parte războiul care hotărîse destinele tragice ale generației sale și pe care o aminteam mai înainte, iar pe de alta, viața maselor largi exploataate. Realitatea este redată cu forță în tablourile sale caracterizate prin expresie artistică frustă și pregnantă. Figura ploretarului devine tema preferată a artistului în creațiile sale din anii ce urmează războiului. „Înmormîntarea proletarului“ este una din cele mai zguduitoare opere de acest gen din pictura noastră. Atît schița de desen cît și pînza în ulei ne înfățișează cu un dramatism accentuat, înmormîntarea unui proletar ce se desfășoară în mijlocul unui decor dezolant cu arbori desfrunziți, printre crucile năruite ale unui cimitir sărac. Familia muncitorului, redată deosebit de plastic, cromatica sumbră luminată doar de petele de galben ale hainelor zdrențuite accentuează mesajul emoțional al lucrării.

Dorința de a demasca nedreptățile sociale ale unui sistem bazat pe exploatare îl determină pe Aurel Popp să atace de mai multe ori tema industriei capitaliste. Dintre lucrările cu această temă ne-am oprit asupra desenului alegoric în creion intitulat „Industria capitalistă“, care evocă cu o deosebită forță plastică situația proletariatului din țara noastră, realizat de pictor cu mijloace grafice caracteristice unei epoci de profunde schimbări în concepțiile artistice de pretutindeni, determinate în mare măsură, și de arta nouă ce se naște în tînărul stat sovietic.

Odată cu trecerea anilor, creația artistului, impulsionată la un moment dat de ideile socialiste, își va pierde vigoarea militantă, artistul rezumîndu-se din nou la un elogiu pasiv al muncii și al efortului colectiv. Și afirmînd acestea ne gîndim la lucrările „Bolnavul“, „Împletitor de coșuri“, „Saci de grîu“ și la multe altele.

Paralel asistăm la o amalgamare în concepția artistică a pictorului, a vechilor teme pe care se altoiesc elemente noi, ce s-ar dori creatoare de

¹ Aurel Popp, Memoriu de activitate, 1956.

noi mituri, menite poate, în intenția artistului, să înlocuiască mituri vechi, într-o sublimare plastică dar în același timp dramatică a realităților contemporane. Din păcate intențiile lui A. Popp nu au o deplină acoperire în realizările propriu-zise. Ne gândim la prezența drapelului roșu în „Răstignire“, la „Exclușii“, la „Ecce homo“ — aluzii la crezul artistului în perspectiva eliberării sociale, dar care rămân tributare unor formule artistice și plastice consacrate, a căror paletă de expresie este limitată.

În anul 1921 se deschide la Cluj primul salon de artă plastică transilvăneană. La acesta, alături de Gh. Bacaloglu, E. Isac, I. Thorma, a luat parte și A. Popp, expunând treizeci de lucrări — majoritatea dintre acestea abordând subiecte de război sau sociale. Personalitatea pictorului se relevă ca una din cele mai puternice din Transilvania. Critica vremii, deși refractară la programul declarat și urmat de A. Popp, a fost nevoită să consemneze știința și calitățile artistice evidente ale lucrărilor sale.

Prigoana la care a fost supus, conștiința îndepărtării, idealurile pe care le crezuse realizabile odată cu sfârșitul războiului, îl determină pe A. Popp să se îndepărteze, așa cum aminteam, de temele și modalitățile preferate în cursul câtorva ani deosebit de fecunzi. În anii ce urmează salonului din 1921, vigoarea este înlocuită cu o redare molcomă, apropiindu-se poate de modalitățile folosite de artist înainte de primul război, iar preferințele sale se îndreaptă spre lirismul peisajului. Este ceea ce afirmă el însuși în 1922 în timpul unei vizite a lui Tonitza la Satu Mare: „Arta e un lux, de o inutilitate dăunătoare atita timp cit nu ajută direct și imediat la sporirea și cristalizarea conștiinței în masele omenești, toate. O astfel de artă, adică o artă care să aibă avîntul unei predici și netezimea tăioasă a unei spade nu putem face astăzi. Și predica și spada sînt deosebit de primejdioase pentru siguranța statului cînd nu sînt puse în slujba bandelor organizate care exploatează norodul“². Tonitza a fost poate unicul contemporan care a fost alături de Popp, înțelegîndu-i arta și socotindu-l nu un simplu pictor ci un propagandist activ al marxismului. Faptul că în pictură A. Popp, părăsește teme militant sociale, nu-l va împiedica ca în viața publică, atitudinea sa să rămînă în continuare la fel de intransigentă.

În 1922, participă la serbarea de 1 Mai și vorbește muncitorimii făcînd apel la unitate și solidaritate în lupta de clasă: „... Durerea adîncă ne apasă piepturile pentru tovarășii pe care i-am pierdut ... pentru tovarășii ținuți în robie sau tîriți pe banca acuzaților ... care mai sînt încă uciși de armele care mai iau foc din întîmplare ... Astăzi în sufletele noastre, sîntem alături de proletarii din toată lumea“³.

Ideile sale socialiste și exprimarea lor publică constituie motivele esențiale ale înlăturării lui A. Popp de la catedră. Doar în anul 1933 a fost încadrat din nou ca profesor suplinitor la școala de arte și meserii și la școala de Belle arte din Timișoara. Rămîne în acest oraș doar vreme de șase luni fiindu-i greu să se încadreze în rigorile și normele rigide ale școlii și fiindu-i deosebit de țința unor nenumărate șicane și răutăți care au încetat numai odată cu plecarea sa. Scurta sa prezență timișoreană este mar-

² N. Tonitza, Pictorul Aurel Popp, în „Artele frumoase“, nr. 3--4, 1922.

³ Fragmente din cuvîntarea lui Aurel Popp, rostită la manifestația muncitorească de 1 Mai 1922, ms. dactilografiat.

cată de realizarea bustului lui V. Babeș și a unui proiect care aborda tema unirii și care a rămas neterminat.

În 1935 îl găsim din nou la Satu Mare unde își construiește un atelier. Primește în acel timp cu bucurie comanda realizării unei statui a lui V. Lucaciu și căreia îi realizează macheta într-un timp foarte scurt. Din păcate, pînă la urmă, comanda îi este retrasă datorită ideilor sale socialiste⁴. La Satu Mare, A. Popp, își reia activitatea entuziastă pe tărîm politic și social, și împreună cu cîțiva tovarăși de idei, inițiază, în anul 1936, convocarea primului congres al artiștilor plastici din Ardeal și Banat care a avut loc la Baia Mare. Congresul urmărea realizarea unui consens unanim al artiștilor în vederea luptei pentru apărarea drepturilor și intereselor lor profesionale, dar în același timp, atît prin noutatea sa cît și dezbaterile ce au avut loc depășea cadrul unei reuniuni cu caracter strict profesional integrîndu-se într-un cadru mult mai larg, acela al luptei antifasciste, pentru libertăți democratice purtată de masele largi de oameni ai muncii din România, în frunte cu proletariatul, sub conducerea Partidului Comunist Român. La acest congres Aurel Popp este ales președintele sindicatului ce ia ființă.

În acei ani, pictorului i se propune să facă parte din corpul artiștilor plastici din România — organizație patronată de oficialitățile vremii, propunere pe care Aurel Popp o refuză.

În timpul celui de-al doilea război mondial și al ocupației, Aurel Popp își pierde casa iar atelierul îi este devastat de soldații hitleriști. Atunci au dispărut aproape 40 de pînze ale artistului și au fost distruse cu barbarie majoritatea sculpturilor realizate de el.

După terminarea războiului, în anii transformărilor revoluționare ce au loc în țara noastră, oboseala vîrstei îl va împiedica să lucreze așa cum ar fi dorit. Continuă să se inspire din munca poporului, colindă ținutul Maramureșului și Țara Oașului, creînd, în 1946 un ciclu de lucrări care au ca temă viața tăietorilor de lemne. În una din aceste pînze, — „Elanul“ — este fixată în imagine, cu o impresionantă energie expresivă, mesajul credo-ului de o viață al artistului, dedicat de această dată avîntului constructiv ce pulsa în întrega țară.

Treptat, cromatica pînzelor sale își pierde din intensitate, iar formele sînt tot mai puțin conturate. La aceste schimbări contribuie în mare măsură și vîrsta deosebit de înaintată la care ajunsese artistul. În acești ani de viață, A. Popp începe să fie preocupat de teme de inspirație istorică, creionînd cîteva opere pline de dramatism pe care din păcate doar le eboșează : Execuția lui Horia, Gh. Doja, Avram Iancu.

Moare la 8 august în anul 1960, lucrînd pînă în ultimul moment al vieții sale. A. Popp a rămas una din personalitățile remarcabile românești atît prin opera sa cît și prin ideile sale militant-socialiste. Încheiem citîndu-i cuvintele :

„Temele pînzelor mele nu vînează „efecte“ ci au referințe general umane și profund sociale. Aș putea caracteriza intenția mea picturală drept un comentariu despre adevărurile sau neadevărurile vieții“⁶.

⁴ Ziarul „Satu Mare“, nr. 26, din 20 oct. 1935.

⁵ Dintr-o scrisoare a lui A. Popp din 27 aug. 1951, către sculptorul Vidă Gh. Gheza.

DIE SOZIALISTISCHE TÄTIGKEIT DES MALERS AUREL POP

ZUSAMMENFASSUNG

Der siebenbürgische Maler Aurel Popp hat sich in seinem künstlerischen Schaffen dem Leben des Volkes genähert, und widerspiegelt es in zahlreichen Werken : Zeichnungen und Ölgemälden aus der Periode zwischen den beiden Weltkriegen. Er war ein unermüdeter Kämpfer für die fortschrittlichen Ideen seines Volkes. Zu den bedeutendsten Werken gehören : „Der Werktätige“, „Der tote Soldat“, „Angriff“, „Der unbekannte Held“, „Die Beerdigung des Proletariats“, „Der Fles“ u.a.